

CZU 343.255
DOI 10.5281/zenodo.4543329

PROTECȚIA VICTIMELOR TORTURII: GARANȚII PROCESUALE

Octavian MARIAN

Doctor în drept, Șef adjunct Secție urmărire penală, Inspectoratul de poliție Botanica al Direcției de poliție a mun. Chișinău, Republica Moldova
e-mail: marian.octavian@mail.ru
<https://orcid.org/0000-0003-4249-6545>

Articolul este consacrat problemei protecției victimelor torturii ca imperativ al unui stat de drept. Analiza este axată pe aspectul garanțiilor procesuale reglementate de actele juridice internaționale și naționale. Sunt puse în discuție asemenea momente precum: reglementarea dreptului persoanei de a fi protejată împotriva actelor de tortură; garantarea dreptului de a depune nestingherit o plângere împotriva reținerii; garantarea accesului la un avocat; garantarea dreptului de a informa o terță persoană despre faptul detenției; garantarea dreptului victimei de acces la un medic; supunerea obligatorie unei expertize a victimei reținerii; garantarea dreptului victimei de a solicita aplicarea măsurilor de protecție; garantarea dreptului victimei la un proces judiciar echitabil. Practica însă denotă grave deficiențe la acest capitol (victimele deseori rămânând complet neprotejate). Prin urmare, pentru respectarea cadrului normativ în materie este nevoie de o responsabilitate sporită a agenților statului implicați în asemenea proceduri, precum și consolidarea răspunderii lor juridice, inclusiv penale.

Cuvinte-cheie: tortură, victimă a torturii, protecția și drepturile victimelor torturii, garanții procesuale.

PROTECTION OF TORTURE VICTIMS: PROCEDURAL GUARANTEES

The article is devoted to the issue of protection of victims of torture as an imperative of a rule of law. The analysis focuses on the aspect of procedural guarantees regulated by international and national legal acts. Such moments as: regulating the person's right to be protected against acts of torture; guaranteeing the right to file a complaint against ill-treatment without delay; guaranteeing access to a lawyer; guaranteeing the right to inform a third person about the fact of detention; guaranteeing the victim's right to access a doctor; mandatory submission of an expert assessment of the victim of ill-treatment; guarantee the right of the victim to request the application of protective measures; guarantee the right of the victim to a fair judicial process. The practice, however, shows serious shortcomings in this area (victims often remain completely unprotected). Therefore, compliance with the relevant regulatory framework requires increased responsibility of state agents involved in such procedures, as well as strengthening their legal, including criminal, liability

Keywords: torture, victim of torture, protection and rights of victims of torture, procedural guarantees.

PROTECTION DES VICTIMES DE TORTURE: GARANTIES PROCÉDURALES

L'article est consacré à la question de la protection des victimes de la torture comme un impératif de la règle de droit. L'analyse se concentre sur l'aspect des garanties procédurales régies par des actes juridiques internationaux et nationaux. Des moments tels que: régler le droit de la personne à être protégée contre les actes de torture; garantir le droit de porter plainte sans délai contre les mauvais traitements; garantir l'accès à un avocat; garantir le droit d'informer un tiers du fait de la détention; garantir le droit de la victime à consulter un médecin; présentation obligatoire d'une expertise de la victime de mauvais traitements; garantir le droit de la victime de demander l'application de mesures de protection; garantir le droit de la victime à un processus judiciaire équitable. La pratique, cependant, montre de graves lacunes dans ce domaine (les victimes restent souvent complètement non protégées). Par conséquent, le respect du cadre réglementaire pertinent nécessite une responsabilité accrue des agents de l'état impliqués dans de telles procédures, ainsi qu'un renforcement de leur responsabilité juridique, y compris pénale.

Mots-clés: torture, victime de torture, protection et droits des victimes de torture, garanties procédurales.

ЗАЩИТА ЖЕРТВ ПЫТОК: ПРОЦЕССУАЛЬНЫЕ ГАРАНТИИ

Статья посвящена защите жертв пыток как одна из главных задач формирования правового государства. В центре внимания анализа находится аспект процессуальных гарантий, регулируемых международными и национальными правовыми актами. Обсуждаются такие моменты, как: регулирование права человека на защиту от актов пыток; гарантия права беспрепятственно подавать жалобу на жесто-

кое обращение; гарантия доступа к адвокату; обеспечение права информировать третье лицо о факте задержания; обеспечение права жертвы на доступ к врачу; обязательное прохождение экспертизы жертвами жестокого обращения; гарантия права потерпевшего требовать применения мер защиты; гарантия права жертвы на справедливое судебное разбирательство. Однако, практика показывает серьезные недостатки в этом отношении (пострадавшие часто остаются совершенно незащищенными). Следовательно, соблюдение соответствующей нормативной базы требует повышения ответственности государственных лиц, участвующих в таких разбирательствах, а также ужесточения их правовой, в том числе уголовной, ответственности.

Ключевые слова: пытки, жертва пыток, защита и права жертв пыток, процессуальные гарантии.

Introducere

Respectarea drepturilor omului este o condiție *sine qua non* pentru existența unui stat de drept. Fiecare stat este obligat să creeze o legislație proprie privind drepturile omului, în baza reglementărilor internaționale la acest capitol. Tortura și relele tratamente sunt acte condamnate de întreaga comunitate internațională și nu pot fi justificate în niciun fel de circumstanțe.

Convenția ONU împotriva torturii și altor pedepse ori tratamente cu cruzime, inumane sau degradante, adoptată la 10 decembrie 1984, intrată în vigoare la 26 iunie 1987, pentru Republica Moldova în vigoare din 28 decembrie 1995,¹ reprezintă actul internațional ce reglementează în mod detaliat tortura, definiția torturii din cadrul Convenției regăsindu-se în legislația penală a Republicii Moldova, alin. (3) art. 166¹ din *Codul penal*.²

Referitor la *victima infracțiunii de tortură*, subliniem că aceasta poate fi persoana care fie se află în dependență față de făptuitor, fie este supusă unor măsuri de constrângere, având la bază exercițiul autorității publice și este efectiv torturată, fie este supusă unei constrângeri psihice ca urmare a torturării unei alte persoane.³ De cele mai multe ori, victime ale actelor de tortură devin persoanele aflate în custodia autorităților publice (organelor de drept). Pornind de la aceasta, în cele ce urmează ne propunem să trecem în revistă principalele garanții oferite de legislația în vigoare victimelor torturii.

¹ *Convenția împotriva torturii și altor pedepse și tratamente cu cruzime, inumane sau degradante*, adoptată la New York la 10 decembrie 1984. În: *Tratate Internaționale* nr. 1 din 30-12-1998, art. 130.

² *Codul penal al Republicii Moldova* nr. 985 din 18-04-2002. Publicat în *Monitorul Oficial* Nr. 72-74 din 14-04-2009 (actualizat prin *Legea nr. 165 din 10.09.20, MO259-266/09.10.20*).

³ Stati V. *Răspunderea penală pentru infracțiunea de tortură și infracțiunea de organizare și instigare a acțiunilor de tortură*. În: *Revista Națională de Drept*, 2008, nr. 2-3, p. 18-24.

Garanții ale victimelor torturii

Garantarea dreptului de a depune nestingherit o plângere împotriva relelor tratamente. Conform recomandărilor internaționale, statele trebuie să asigure o gamă largă de mijloace care să ofere persoanelor aflate în detenție sau reprezentanților acestora posibilitatea de a depune în mod confidențial reclamații cu privire la relele tratamente către autoritățile competente locale și internaționale, inclusiv către ofițerii care dețin funcții de răspundere în instituțiile guvernamentale, procurori și instanțele de judecată, organele de stat specializate, precum și la mecanismele de control și monitorizare.

Potrivit art. 58 alin. (2) și (3) din *Codul de procedură penală al Republicii Moldova*⁴ (în continuare CPP), victima are dreptul:

- ca cererea sa să fie înregistrată imediat în modul stabilit, să fie soluționată de organul de urmărire penală, iar după aceasta să fie informată despre rezultatele soluționării;
- să primească de la organul de urmărire penală un certificat despre faptul că ea s-a adresat cu o cerere sau o copie de pe procesul-verbal despre cererea orală;
- să se adreseze cu o cerere suplimentară;
- să primească un certificat despre înregistrarea cererii sale și începerea urmăririi penale sau copie de pe ordonanța de neîncepere a urmăririi penale.

În cazul în care presupusa victimă a relelor tratamente este reținută sau arestată preventiv, plângerea poate fi depusă nemijlocit la administrația locului de detenție sau, prin intermediul reprezentantului, la organul competent.

Conform art. 187 din CPP, administrația instituției de deținere a persoanelor reținute sau arestate este obligată:

1. să asigure înregistrarea plângerilor și cererilor persoanelor deținute;

⁴ *Codul de procedură penală al Republicii Moldova* nr. 122 din 14-03-2003. În: *Monitorul Oficial* nr. 248-251 din 05-11-2013 (modificat prin *Legea nr. 188 din 11.09.20, MO259-266/09.10.20*).

2. să trimită, în aceeași zi, plângerile și alte cereți ale persoanelor deținute adresate instanței de judecată, procurorului sau altor colaboratori ai organului de urmărire penală, fără a le supune controlului și cenzurii.

Conform art. 210 alin. (2) din *Codul de executare al Republicii Moldova*⁵, corespondența condamnatului cu avocatul, cu avocatul parlamentar, cu membrii comisiei de monitorizare, organele de urmărire penală, procuratură, instanța de judecată, autoritățile administrației publice centrale, organizațiile internaționale, nonguvernamentale care asigură protecția drepturilor și libertăților fundamentale ale omului nu poate fi supusă cenzurii. Corespondența se expediază sau se transmite destinatarului de către administrația locului de deținere în decurs de 24 de ore de la depunerea sau primirea ei.

Garantarea accesului la un avocat. Conform art. 58 alin. (4) din CPP, victima torturii, tratamentelor inumane sau degradante, indiferent de faptul dacă este recunoscută în calitate de parte vătămată sau parte civilă, dispune de asemenea de următoarele drepturi:

1. să fie consultată de un avocat pe tot parcursul procesului penal ca și celelalte părți în proces;

2. să fie asistată, în condițiile legii, de un avocat care acordă asistență juridică garantată de stat în cazul în care nu dispune de mijloace bănești pentru a plăti avocatul.

În cazul în care victima relelor tratamente se află în detenție, dreptul de acces la un avocat încorporează drepturile corolare la o discuție confidențială și la prezența avocatului în timpul interogatoriilor.

În cazul în care persoana este reținută pentru săvârșirea unei infracțiuni, asigurarea dreptului la un avocat este prevăzută de art. 167 alin. (1¹), (2), (2¹) din CPP. Organul de urmărire penală în timp de o oră după reținerea persoanei, trebuie să solicite Oficiului teritorial al Consiliului Național pentru Asistență Juridică Garantată de Stat sau unor alte persoane împuternicite de acesta desemnarea unui avocat de serviciu pentru acordarea asistenței juridice de urgență. Solicitarea de a desemna un avocat de serviciu este prezentată în scris, inclusiv prin fax, sau la telefon.

⁵ *Codul de executare al Republicii Moldova* nr. 443 din 24-12-2004. În: Monitorul Oficial nr. 214-220 din 05-11-2010 (modificat prin *Legea nr. 85 din 11.06.20, MO161-164/03.07.20*).

Motivele reținerii se aduc imediat la cunoștința persoanei reținute numai în prezența unui apărător ales sau a unui avocat de serviciu care acordă asistență juridică de urgență.

Organul de urmărire penală este obligat să asigure condiții pentru întredvederea confidențială între persoana reținută și apărătorul său până la prima audiere.

Potrivit art. 187 din CPP, administrația instituției de deținere a persoanelor reținute sau arestate este obligată să admită întredvederi libere ale persoanei deținute cu apărătorul, reprezentantul său legal, mediatorul, în condiții confidențiale, fără a limita numărul și durata întredvederilor.

Garantarea dreptului de a informa o terță persoană despre faptul detenției. Dreptul presupusei victime de a informa o terță persoană este important pentru colectarea probelor și comunicarea informației cu privire la relele tratamente.

Conform art. 384 alin. (2) din *Codul contravențional*, persoana reținută pentru săvârșirea unei contravenții are dreptul să anunțe prin autoritatea competentă să soluționeze cauza contravențională, două persoane, la alegerea sa, despre faptul și locul reținerii.

Dacă presupusa victimă a relelor tratamente este reținută într-o cauză penală, potrivit art. 173 alin. (1) din CPP, persoana care a întocmit procesul-verbal de reținere, imediat, dar nu mai târziu de 6 ore, este obligată să dea posibilitate persoanei reținute să anunțe una din rudele apropiate sau o altă persoană, la propunerea reținutului, despre locul unde acesta este deținut sau o anunță singură.

În cazul în care persoana reținută este cetățean al unui alt stat, despre reținere este informată, în termenul menționat mai sus, ambasada sau consulatul acestui stat dacă persoana reținută o cere.

În cazuri excepționale, dacă aceasta o cere caracterul deosebit al cauzei, în scopul asigurării secretului etapei începătoare a urmăririi penale, cu consimțământul judecătorului de instrucție, înștiințarea despre reținere poate fi amânată pe un termen de până la 12 ore, cu excepția cazului în care persoana reținută este minoră (art. 173 alin. (4) din CPP).

În cazul executării unui mandat de arest preventiv, când persoană învinuită este prezentă la examinarea demersului procurorului conform art. 307, 308 din CPP, participă obligatoriu apărătorul, care va înștiința persoana terță numită de cel prevenit. În cazul în care se execută un mandat de arestare emis

în lipsa persoanei învinuite, despre faptul detenției sunt înștiințate rudele sau alte persoane, conform art. 173 alin. (1) din CPP, pe motiv că a fost întocmit un proces-verbal de reținere a persoanei în cauză în baza mandatului de arestare. În aceeași situație se află și inculpatul care este arestat în baza unei încheieri judecătorești emise în lipsa lui.

Persoana arestată preventiv în baza unui mandat emis în lipsa învinuitului, beneficiază de aceleași drepturi ca și persoana reținută. Astfel, conform anexei nr.19 a Instrucțiunii privind activitatea izolatoarelor de detenție provizorie (în continuare IDP), se întocmește un proces-verbal de informare a persoanelor reținute și arestate în IDP privind drepturile și obligațiile lor, care includ și dreptul:

- de a face un recurs împotriva acțiunilor persoanei ce exercită urmărirea penală, ofițerului de urmărire penală, procurorului, administrației IDP, membrilor escortei, precum și ale persoanelor ce exercită paza IDP;

- de a fi asistat de un apărător ales sau unul care acordă asistență juridică garantată de stat;

- dreptul de a informa rudele despre privarea sa de libertate;

- de a fi examinat medical de un medic, după caz, de un medic legist, cu descrierea detaliată a leziunilor depistate.

Conform art. 200 alin. (5) din *Codul de executare*, administrația penitenciarului, în termen de 15 zile de la primirea condamnatului, înștiințează instanța de judecată despre acest fapt, comunică soțului, uneia din rudele condamnatului sau unei alte persoane, indicate de el, locul de executare a pedepsei. În susținerea dreptului persoanei deținute de a informa o terță persoană sînt dispozițiile art. 210 alin. (3), (4) și (5) din *Codul de executare*, privind convorbirile telefonice ale condamnatului. Astfel, condamnatul are dreptul:

- la convorbiri telefonice de la telefonul public, din cont propriu, în modul și în condițiile stabilite de Cod și de *Statutul executării pedepsei de către condamnați*. Pentru asigurarea exercitării dreptului la convorbiri telefonice, administrația penitenciarului are obligația de a lua măsurile necesare pentru instalarea de telefoane publice în interiorul penitenciarului. Convorbirile telefonice, cu excepția convorbirilor cu persoanele și reprezentanții instituțiilor și organelor menționate în lege, pot fi interceptate;

- la cel puțin o convorbire telefonică la două săptămîni, cu o durată de 10 minute, cu soțul, cu o rudă sau cu o altă persoană la alegerea lui.

Numărul, periodicitatea și durata convorbirilor telefonice care pot fi efectuate de condamnat se stabilesc de către administrația penitenciarului, în funcție de numărul persoanelor condamnate și al posturilor telefonice publice instalate.

Garantarea dreptului victimei de acces la un medic. Dreptul de acces la un medic include și drepturile colaterale de a beneficia de examinări medicale realizate în afara audierii sau interogării (dacă medicul nu solicită altfel) în absența colaboratorilor de poliție și a personalului nemedical. Rezultatele examinărilor medicale trebuie să fie înregistrate adecvat și să fie disponibile pentru persoana deținută și avocatul său.

Momentul inițial unde se fixează starea fizică generală și cererea de acces la un medic este procesul-verbal de reținere unde, potrivit art. 167 alin. (1) din CPP, „despre fiecare caz de reținere a unei persoane bănuite de săvârșirea unei infracțiuni organul de urmărire penală, în termen de până la 3 ore de la momentul privării ei de libertate, întocmește un proces-verbal de reținere, în care se indică temeiurile, motivele, locul, anul, luna, ziua și ora reținerii, starea fizică a persoanei reținute, plîngerile referitoare la starea sănătății sale, în ce este îmbrăcată (descrierea ținutei vestimentare), explicații, obiecții, cereri ale persoanei reținute, cererea de a avea acces la un examen medical, inclusiv pe cont propriu”. Dacă la reținere se stabilește prezența unor vătămări sau leziuni corporale ale persoanei reținute, persoana care efectuează urmărirea penală îl va informa neîntârziat pe procuror, care va dispune imediat efectuarea unei constatări medico-legale sau, după caz, a unei expertize medico-legale pentru a constata originea și caracterul vătămarilor sau leziunilor (art. 167 alin. (6) CPP).

Potrivit art.187 din CPP, administrația instituției de deținere a persoanelor reținute sau arestate este obligată să asigure persoanelor deținute accesul la asistență și examinare medicală independentă.

În conformitate cu art. 232 alin. (1) din *Codul de executare*, examenul medical al condamnatului se efectuează la primirea în penitenciar și, în timpul executării pedepsei, la solicitare și în mod periodic, însă nu mai rar de o dată la 6 luni. Examenul medical se efectuează în condiții de confidențialitate.

Medicul care efectuează examenul medical are obligația de a sesiza procurorul și avocatul parlamentar în cazul în care constată că persoana condamnată a fost supusă la tortură, tratamen-

te inumane sau degradante ori la alte rele tratamente, precum și obligația de a consemna în fișa medicală cele constatate și declarațiile persoanei condamnate în legătură cu acestea. Persoana condamnată are dreptul de a cere să fie examinată, din cont propriu, la locul de deținere, de un medic din afara sistemului penitenciar, indicat de aceasta sau de un medic legist. Constatările medicului din afara sistemului penitenciar se consemnează în fișa medicală a persoanei condamnate, iar certificatul medico-legal se anexează la fișa medicală, după ce persoana condamnată a luat cunoștință de conținutul său, contra semnătură, art. 232 alin. (3) din *Codul de executare*.

În cazul unei boli grave sau constatării că persoana condamnată a fost supusă la tortură, tratamente inumane sau degradante ori alte rele tratamente, administrația penitenciarului asigură de îndată, înștiințarea despre acest fapt, telegrafic ori pe o altă cale, a familiei, altor persoane apropiate condamnatului, art. 232 alin. (7) al *Codului de executare*.

Supunerea obligatorie unei expertize a victimei relelor tratamente. Potrivit art. 58 alin (5/1) din CPP, victima actelor de tortură, a tratamentelor inumane sau degradante este supusă expertizei asupra stării psihice sau fizice.

În conformitate cu art. 143 alin. (1) pct. 31 din CPP, expertiza se dispune și se efectuează, în mod obligatoriu, pentru constatarea stării psihice și fizice a persoanei în privința căreia se reclamă că s-au comis acte de tortură, tratamente inumane sau degradante.

Plata expertizei judiciare efectuate în cazul respectiv se face din contul mijloacelor bugetului de stat (în baza art.143 alin. (2) din CPP).

Garantarea dreptului victimei de a solicita aplicarea măsurilor de protecție. În conformitate cu art. 58 alin. (5) din CPP, victima, de îndată ce a fost identificată, beneficiază în condițiile legii de dreptul la protecție și compensare, precum și de dreptul de a depune o cerere privind aplicarea măsurilor de protecție.

Dacă există temeuri suficiente de a considera că partea vătămată, martorul sau alte persoane participante la proces, precum și membrii familiei acestora ori rudele apropiate pot fi sau sunt amenințate cu moartea, cu aplicarea violenței, cu deteriorarea sau distrugerea bunurilor ori cu alte acte ilegale, organul de urmărire penală și instanța de judecată sunt obligate să ia măsurile prevăzute de legislație pentru ocrotirea vieții, sănătății,

onoarei, demnității și bunurilor acestor persoane, precum și pentru identificarea vinovaților și tragerea lor la răspundere (în baza art. 215 alin. (1) din CPP).

Față de victimă pot fi luate atât măsuri urgente, cât și măsuri de protecție în conformitate cu *Legea cu privire la protecția martorilor și altor participanți la procesul penal nr. 105/2008*⁶. Măsurile urgente sunt activități specifice desfășurate de către organul de urmărire penală, de procurorul care exercită urmărirea penală ori de procurorul ierarhic superior, de administrația locului de detenție sau, după caz, de organul abilitat cu protecția martorilor imediat ce se constată starea de pericol la care este expusă persoana.

Potrivit art. 13 alin. (3), (4) din *Legea* citată, măsurile urgente aplicate, în privința persoanei protejate, de organul de urmărire penală constau în: asigurarea pazei personale, pazei locuinței, a reședinței ori a bunurilor; interceptarea comunicărilor ei în condițiile Codului de procedură penală; supravegherea prin intermediul mijloacelor audio/video în condițiile Codului de procedură penală; plasarea temporară într-un loc sigur; protejarea deplasării sau limitarea deplasării; eliberarea mijloacelor speciale active și pasive de protecție personală; instalarea tehnicii speciale de semnalizare în locul de detenție.

Măsurile urgente aplicate, în privința persoanei protejate, de administrația locului de detenție constau în: plasarea într-un loc special amenajat în acest scop; transferul la un alt loc de detenție; transportarea cu aplicarea unor măsuri mai riguroase de protecție.

În funcție de caz, organul care aplică măsurile urgente poate stabili termenul lor de acțiune prin ordonanță.

Potrivit art. 14 alin. (1) din *Legea nr. 105/2008*, în cadrul procesului penal pot fi aplicate, în privința persoanei protejate, următoarele măsuri de protecție: protecția datelor de identitate; audierea cu aplicarea unor modalități speciale; schimbarea domiciliului sau locului de muncă ori de studii; schimbarea identității, schimbarea înfățișării; instalarea unui sistem de alarmă la locuință sau reședință; schimbarea numărului de telefon; asigurarea protecției bunurilor.

⁶ *Legea cu privire la protecția martorilor și altor participanți la procesul penal nr.105 din 16.05.2008*. În: Monitorul Oficial Nr. 112-114 din 27-06-2008 (actualizată prin *Legea nr. 245 din 15.11.18 MO 462-466 din 12.12.18*).

Măsurile de protecție pot fi aplicate separat sau cumulativ, inclusiv cu măsurile urgente și/sau cu măsurile de asistență.

Garantarea dreptului victimei la un proces judiciar echitabil. Potrivit art. 58 alin. (1) din CPP, victima are un interes în cadrul procesului penal și este interesată de rezultatele acestuia. Pentru realizarea unui proces echitabil, victima are următoarele drepturi:

- să prezinte documente, obiecte și alte mijloace de probă pentru confirmarea cererii sale;
- să fie informată, la cerere, de către organul de urmărire penală, procuror sau, după caz, de către instanța de judecată despre soluționarea plângerii sale, despre toate hotărârile adoptate care se referă la drepturile și interesele sale;
- să primească gratuit, la solicitare, copii de pe acestea, precum și de pe hotărârea de încetare sau de clasare a procesului penal în cauza respectivă, de neîncepere a urmăririi penale, copia de pe sentință, decizie sau de pe o altă hotărâre judecătorească definitivă;
- să primească o hotărâre judecătorească despre compensarea materială pentru prejudiciul cauzat prin infracțiune;
- să atace ordonanța de neîncepere a urmăririi penale în decurs de 10 zile din momentul primirii copiei de pe ordonanța respectivă și să ia cunoștință de materialele în baza cărora a fost emisă această ordonanță;
- să ceară de la organul de urmărire penală să fie recunoscută ca parte vătămată în cauza penală;
- să depună cerere pentru a fi recunoscută ca parte civilă în procesul penal.

În cazul în care victima este recunoscută în calitate de parte vătămată, aceasta are conform art. 60 din CPP și alte mijloace procesuale la urmărirea penală și la examinarea cauzei în instanțele de judecată, precum drepturile:

- să cunoască esența învinuirii;
- să prezinte documente și alte mijloace de probă pentru a fi anexate la dosarul penal și cercetate în ședința de judecată;
- să ceară recuzarea persoanei care efectuează urmărirea penală, judecătorului, procurorului, expertului, interpretului, traducătorului, grefierului;
- să facă obiecții împotriva acțiunilor organului de urmărire penală sau instanței de judecată și să ceară includerea obiecțiilor sale în procesul-verbal al acțiunii respective;
- să ia cunoștință de toate procesele-verbale ale acțiunilor procesuale la care a participat, să ceară

completarea lor sau includerea obiecțiilor sale în procesul-verbal respectiv;

- să ia cunoștință de materialele cauzei penale din momentul încheierii urmăririi penale și să noteze orice informații din dosar;
- să participe la ședința de judecată, inclusiv la examinarea materialelor cauzei;
- să pledeze în debateri judiciare privitor la prejudiciul cauzat;
- să depună plângeri împotriva acțiunilor și hotărârilor organului de urmărire penală, precum și să atace hotărârea instanței privitor la prejudiciul cauzat;
- să facă obiecții asupra plângerilor altor participanți la proces, care i-au fost aduse la cunoștință de către organul de urmărire penală sau despre care a aflat în alte împrejurări;
- să participe la judecarea cauzei pe cale ordinară de atac;
- să exercite căile de atac împotriva hotărârilor judecătorești;
- să-i fie compensate cheltuielile suportate în cauza penală și să i se repare prejudiciul cauzat în urma acțiunilor nelegitime ale organului de urmărire penală;
- să sesizeze procurorul ierarhic superior sau, după caz, instanța de judecată despre încălcarea termenului rezonabil.

În context, prezintă importanță și principiile ce guvernează procedura de identificare, înregistrare și raportare a pretinselor cazuri de tortură, tratament inuman sau degradant,⁷ acestea fiind:

1. Principiul promptitudinii – potrivit căruia subiecții responsabili de identificarea, înregistrarea, raportarea și investigarea cazurilor de tortură, tratament inuman sau degradant urmează să reacționeze rapid la plângerile prin care sunt sesizate asemenea fapte, de a efectua în cel mai scurt timp toate acțiunile necesare în vederea investigării circumstanțelor cazului pentru identificarea și sancționarea persoanelor vinovate.

Reacționarea cu promptitudine este necesară din momentul în care a devenit cunoscută o informație despre un caz de tortură, tratament inuman

⁷ *Regulament cu privire la procedura de identificare, înregistrare și raportare a pretinselor cazuri de tortură, tratament inuman sau degradant*, aprobat prin Ordinul comun al Procurorului General, ministrului justiției, ministrului afacerilor interne, directorului general al Serviciului Vamal, directorului Centrului Național Anticorupție și ministrului sănătății, nr. 77 / 572 / 408 / 639-o / 197 / 1589 din 31 decembrie 2013. În: Monitorul Oficial nr. 147-151 din 06-06-2014.

sau degradant, îndeosebi la faza inițială a acestor investigații.

Neînregistrarea, neraportarea sau înregistrarea și raportarea tardivă despre existența cazurilor de tortură, tratament inuman sau degradant, poate avea repercusiuni negative asupra eficacității investigațiilor ce urmează a fi realizate.

2. Principiul competenței – presupune că angajații organelor de forță au obligația de a raporta procurorului toate cazurile de tortură, tratament inuman sau degradant care le-au devenit cunoscute în legătură cu îndeplinirea obligațiilor de serviciu sau în afara acestora. Raportarea, identificarea și înregistrarea cazurilor descrise se raportează procurorului necondiționat de faptul dacă despre acest caz a fost informat conducătorul său. Competența de a examina cazurile ce conțin alegerii de tortură, tratament inuman sau degradant îi revine în exclusivitate Procuraturii.

2. Principiul asigurării protecției victimei actelor de tortură, tratament inuman sau degradant – conform căruia protecția victimei se realizează prin măsuri eficace și eficiente, aplicate de la etapa identificării cazului pe tot parcursul procesului de instrumentare al acestuia.

Copiii sau alte persoane vulnerabile, precum persoanele deținute (reținute, arestate, condamnate, internate forțat în spitale), victime ale torturii, tratamentului inuman sau degradant, beneficiază de atenție sporită și prioritate în aplicarea măsurilor de protecție.

1. Principiul prevenirii tuturor formelor de tortură, tratament inuman sau degradant;

2. Principiul asigurării implicării victimei sau a reprezentanților acesteia în procedurile de identificare, înregistrare și raportare, în limitele prevăzute de lege, pentru a proteja interesele ei legitime;

3. Principiul respectării confidențialității informației și a normelor deontologice profesionale, fără prejudicierea activității de sesizare a faptelor de tortură, tratament inuman sau degradant sau a activității de examinare a cazurilor;

4. Principiul colaborării interdepartamentale dintre Procuratură și instituțiile publice, la toate etapele de identificare, înregistrare, raportare și investigare a cazurilor de tortură, tratament inuman sau degradant;

5. Principiul dezvoltării parteneriatului cu societatea civilă la examinarea cazurilor de tortură, tratament inuman sau degradant.

Pornind de la aceste principii importante, angajații organelor de forță, la identificarea, înregistrarea, raportarea cazurilor de tortură, tratament inu-

man sau degradant, precum și la realizarea celorlalte atribuții de serviciu au următoarele obligații:

1. de a nu aplica tortura, tratament inuman sau degradant;

2. de a nu admite și a nu tolera aplicarea torturii, tratamentului inuman sau degradant de către alte persoane;

3. de a reacționa cu promptitudine la sesizarea cazurilor de tortură, tratament inuman sau degradant;

4. de a investiga cauzele și condițiile ce au dus la comiterea faptelor de tortură, tratament inuman sau degradant;

5. asigurarea unor condiții adecvate de detenție și asistență medicală.

Concluzii

Privite în ansamblu, garanțiile menționate sunt de natură să protejeze destul de eficient victimele actelor de tortură. Practica însă denotă grave deficiențe la acest capitol (victimele deseori rămânând complet neprotejate). Prin urmare, pentru respectarea cadrului normativ în materie este nevoie de o responsabilitate sporită a agenților statului implicați în asemenea proceduri, precum și consolidarea răspunderii lor juridice, inclusiv penale.

Bibliografie

1. *Codul de executare al Republicii Moldova* nr. 443 din 24-12-2004. În: Monitorul Oficial nr. 214-220 din 05-11-2010 (modificat prin *Legea nr. 85 din 11.06.20, MO161-164/03.07.20*).

2. *Codul de procedură penală al Republicii Moldova* nr. 122 din 14-03-2003. În: Monitorul Oficial nr. 248-251 din 05-11-2013 (modificat prin *Legea nr. 188 din 11.09.20, MO259-266/09.10.20*).

3. *Codul penal al Republicii Moldova* nr. 985 din 18-04-2002. Publicat în Monitorul Oficial Nr. 72-74 din 14-04-2009 (actualizat prin *Legea nr. 165 din 10.09.20, MO259-266/09.10.20*).

4. *Convenția împotriva torturii și altor pedepse și tratamente cu cruzime, inumane sau degradante*, adoptată la New York la 10 decembrie 1984. În: *Tratate Internaționale* nr. 1 din 30-12-1998, art. 130.

5. *Legea cu privire la protecția martorilor și altor participanți la procesul penal* nr.105 din 16.05.2008. În: Monitorul Oficial Nr. 112-114 din 27-06-2008 (actualizată prin *Legea nr. 245 din 15.11.18 MO 462-466 din 12.12.18*).

6. *Regulament cu privire la procedura de identificare, înregistrare și raportare a pretinselor cazuri de tortură, tratament inuman sau degradant*, aprobat prin Ordinul comun al Procurorului General, ministrului justiției, ministrului afacerilor interne, directorului general al Serviciului Vamal, directorului Centrului Național Anticorupție și ministrului sănătății, nr. 77 / 572 / 408 / 639-o / 197 / 1589 din 31 decembrie 2013. În: Monitorul Oficial nr. 147-151 din 06-06-2014.

7. STATI, V. *Răspunderea penală pentru infracțiunea de tortură și infracțiunea de organizare și instigare a acțiunilor de tortură*. În: *Revista Națională de Drept*, 2008, nr. 2-3, p. 18-24.